

Door Jan de Waard

Een loer, een falie en een paar heuse kladden

Inleiding

loer

falie

kladden

In het Taalkundig Museum is deze maand een expositie te zien van oude voorwerpen uit de Nederlandse taal. In vitrines zien we onder andere een schattig **nippertje**, een complete **brui**, een echte **loer**, een **falie** en niet te vergeten een heuse **kluts**. Daarnaast hangen er aan het plafond een paar stevige **kladden**.

Bron: Heemkundevereniging Helden via PeelenMaasNet.nl / Fotograaf kladden: Piet Gommans

Niveau

Deze lesbrief is geschikt voor vmbo-t leerjaar 2 en 3 en vmbo-k leerjaar 3 en 4.

Opzet van deze lesbrief

Deze lesbrief gaat onder andere over woorden die alleen nog in uitdrukkingen voorkomen en waarvan betekenis en oorsprong voor ons onbekend zijn.

- Je leert wat de betekenis en herkomst is van diverse uitdrukkingen.
- Je leert dat uitdrukkingen iets vaak op een beeldende manier vertellen.
- Je leert ook de betekenis van bepaalde woorden die alleen nog maar in uitdrukkingsverband gebruikt worden.

Opdracht 1

Er zijn uitdrukkingen waarvan duidelijk is wat ze betekenen. Bijvoorbeeld: *Je moet de vuile was niet buitenhangen*. Het beeld is duidelijk. De mensen hoeven het zichtbaar ongewassen ondergoed van het gezin heus niet aan de waslijn te zien wapperen. Met andere woorden: ze hoeven niet te weten wat er bij jullie thuis allemaal mis is. Ander voorbeeld: *Hij heeft zijn schapjes op het droge*. Met andere woorden: hij hoeft zich geen zorgen meer te maken. Hij kan voorlopig vooruit; hij heeft geld genoeg.

Omschrijf de betekenis van de volgende uitdrukkingen in een paar woorden.

- Appels met peren vergelijken.
- Iemand in de kou laten staan.
- Ergens de stekker uit trekken.
- Iemand de hand boven het hoofd houden.

Opdracht 2

Er zijn ook uitdrukkingen waarvan je wel weet wat ze betekenen, maar waarvan je niet weet waarom bepaalde woorden erin staan; het beeld is niet duidelijk. Een voorbeeld: *Iemand om zeep brengen*. Je weet best wat dat betekent (iemand doodmaken), maar wat heeft zeep daarmee te maken?

Dat zit zo. Vroeger werd zeep met schepen uit Spanje gehaald. Daar hadden ze namelijk de beste zeep. Het was een gevaarlijke tocht waarvan veel zeelui niet terugkeerden. Als je dus om zeep gestuurd werd, overleefde je dat vaak niet. Vandaar.

<https://onzetaal.nl/taaladvies/om-zeep-brengen/>

- a Zoek op internet de betekenis van de volgende uitdrukkingen. Omschrijf die betekenis in een paar woorden.
 - Het geld over de **balk** gooien.
 - De **pijp** uitgaan.
 - Tegen de **lamp** lopen.
- b Zoek uit waarom het vetgedrukte woord in de uitdrukking staat. Wat betekent het daar? Soms gaat dat ver terug in de geschiedenis! Goed zoeken dus!
Hulplijntje: Kijk voor de eerste uitdrukking op <https://onzetaal.nl/taaladvies/geld-over-de-balk-gooien/>.
- c Bedenk over elke uitdrukking een zin waarin je die uitdrukking gebruikt.

Opdracht 3

Soms staan in uitdrukkingen woorden die we nu niet meer gebruiken, maar waarvan we wel weten of vermoeden wat ze betekenen. Het zijn woorden van vroeger.

- a Zoek op internet de betekenis van de volgende uitdrukkingen. Omschrijf die betekenis in een paar woorden.
 - Iemand aan de **schandpaal nagelen**.
 - Iets op zijn **kerfstok** hebben.
 - Iemand de **duimschroeven** aandraaien.
- b Zoek uit wat de vetgedrukte woorden in de uitdrukking betekenen. Noteer de betekenis. Dat mag in je eigen woorden.
- c Bedenk over elke uitdrukking een zin waarin je die uitdrukking gebruikt.

Opdracht 4

Er zijn ook uitdrukkingen waarin woorden staan die we echt niet kennen. Lees de inleiding nog maar eens een keer. De 'rare' woorden daarin zijn helemaal geen oude voorwerpen. En het museum dat ze tentoonstelt, is ook maar fantasie. Het zijn woorden die vroeger wel gebruikt werden, maar inmiddels zijn verdwenen. Ze worden alleen nog maar in uitdrukkingen gebruikt.

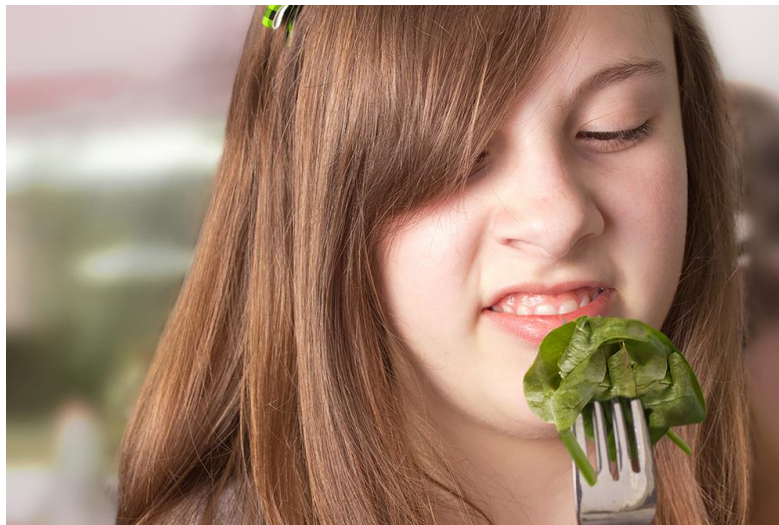
Maar op de foto's staan natuurlijk wel echte voorwerpen. Van het voorwerp op de linkerfoto weet niemand meer wat het is, op de middelste foto staat een dekenklopper en op de rechterfoto zie je beschermdoppen.

- a** Bij welke uitdrukkingen horen deze woorden?
- nippertje
 - kladden
 - brui
 - loer
 - falie
 - kluts
- b** Omschrijf de betekenis van de uitdrukkingen uit vraag 4a in een paar woorden. Bijvoorbeeld: nippertje – Het is net op tijd.
- c** Wat betekenden die woorden vroeger? Dat kun je vinden door de uitdrukking op te zoeken. Kijk dan bij herkomst en betekenis. Omdat het best veel werk is, mag je vier woorden kiezen. Bijvoorbeeld: Een **nippertje** is het achterste deel van een schip, waar vroeger de matrozen op konden springen. Als het schip uitvoer en ze sprongen er op het laatste moment op, waren ze 'op het nippertje'.

Opdracht 5

In welke uitdrukkingen komen de volgende 'rare' woorden voor?

- a** **schreef** (dat heeft dus niets te maken met 'schrijven')
- b** **heug**
- c** **war**
- d** **sisser**
- e** **kluiten** (in combinatie met wassen)
- f** **nopjes**

Lekker?

Opdracht 6

Schrijf een tekst waarin je minstens vier van de uitdrukkingen uit deze lesbrief verwerkt. Je tekst moet uit minimaal 100 woorden bestaan.

Opdracht 7

Ken jij nog meer uitdrukkingen waarin rare woorden voorkomen? Schrijf die dan op. Drie is genoeg, maar meer mag natuurlijk altijd!